

АСТЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫРТУ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНІҢ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Тлеуова Айғаным Манарбековна

магистрант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, Қазақстан, Алматы қ.

Канабекова Меруерт Адильхановна

научный руководитель, ғылыми жетекші, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық
Университеті, Алматы қ., Қазақстан

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ В ЗЕРНОВОМ ХОЗЯЙСТВЕ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Тлеуова А.М.

магистрант, Казахской национальной педагогический университет имени Абая, Казахстан,
г. Алматы

Канабекова М.А.

Казахской национальной педагогический университет имени Абая, Казахстан, г. Алматы

TECHNOLOGICAL MODERNIZATION IN GRAIN FARMING AS THE BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

A. Tleuova

Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Kazakhstan, Almaty

M. Kanabekova

Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Kazakhstan, Almaty

Аңдатпа. Астық шаруашылығы Қазақстанның ауыл шаруашылығы өндірісінің жетекші саласы болып табылады. Астық өндіру деңгейі өте маңызды экономикалық және саяси мәнге ие. Астық-бұл халықтың негізгі азық-түлік өнімі, өңдеу өнеркәсібінің көптеген салалары үшін шикізат, өнімділігі жоғары мал шаруашылығын қарқынды жүргізу шарты, экспорт нысанасы. Алайда, осыған қарамастан, біздің елімізде астық саласын құрылымдық-технологиялық жаңғыртудың төмен қарқыны сақталуда, дақылдар өнімділігінің деңгейі төмен болып қалуда. Дамыған елдермен салыстырғанда отандық ауыл шаруашылығы техникасының негізгі түрлерімен қамтамасыз етілуі әлдеқайда төмен, қазіргі заманғы агротехникалық әдістерді енгізу ауқымы жеткіліксіз. Мұның бәрі негізсіз шығындарға алып келеді және сонымен бірге Технологиялық даму есебінен астық саласын дамытудың іске асырылмаған үлкен

мүмкіндіктерін көрсетеді.

Аннотация. Зерновое хозяйство является ведущей отраслью сельскохозяйственного производства Казахстана. Уровень производства зерна имеет исключительно важное экономическое и политическое значение. Зерно – это основной продукт питания населения, сырье для многих отраслей перерабатывающей промышленности, условие интенсивного ведения высокопродуктивного животноводства, предмет экспорта. Однако несмотря на это, в нашей стране сохраняются низкие темпы структурно-технологической модернизации зерновой отрасли, уровень урожайности культур остается низким. Обеспеченность основными видами техники отечественного сельского хозяйства по сравнению с развитыми странами намного ниже, масштабы внедрения современных агротехнических приемов недостаточны. Все это приводит к неоправданным потерям и одновременно свидетельствует о больших нереализованных возможностях развития зерновой отрасли за счет технологического развития.

Abstract. Grain farming is the leading branch of agricultural production in Kazakhstan. The level of grain production is of extremely important economic and political importance. Grain is the main food product of the population, raw materials for many branches of the processing industry, a condition for intensive management of highly productive animal husbandry, an export item. However, despite this, low rates of structural and technological modernization of the grain industry remain in our country, the level of crop yield remains low. The availability of the main types of equipment of domestic agriculture is much lower in comparison with developed countries, the scale of introduction of modern agrotechnical techniques is insufficient. All this leads to unjustified losses and at the same time indicates large unrealized opportunities for the development of the grain industry due to technological development.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, инновация, ауыш шаруашылығы, бағдарламалық құжат, қайта өңдеу салалары, инфрақұрылым.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инновация, сельское хозяйство, программный документ, перерабатывающие отрасли, инфраструктура.

Keywords: agro-industrial complex, innovation, agriculture, program document, processing industries, infrastructure.

Заманауи Қазақстан экономикасының стратегиялық міндеттері бәсекеге қабілетті өнім алуға және республиканың өнеркәсіптік және ғылыми-техникалық әлеуетін сақтау мен дамыту арқылы экономикалық мүдделерді қамтамасыз етуге бағытталған отандық ғылыми сыйымды өндірісті дамыту, жаңа ақпараттық технологияларды әзірлеу және игеру болып табылады [1].

Соңғы жылдары Қазақстан экономикасы дамудың жаңа кезеңінде өндірісті оның барлық салалары мен аяларында жаңартуға бағытталған жедел жаңғырту жолында тұр. Бұл кезең іске асырылатын мемлекеттік бағдарламалар мен "Қазақстан 2050" Стратегиясында белгіленген шаралар негізінде елдің индустриялық-инновациялық дамуымен тікелей байланысты [2].

Экономика салалары мен салаларын жаңғырту процесі өткен ғасырдың ортасында орнықты экономикалық өсуді қамтамасыз ететін шарт ретінде көрініс бере бастады. Бұл процесс өндіріске жаңашылдықты, яғни заманауи талаптарға жауап беретін жетілдірулерді енгізуді көздеді [3].

Жаңғырту процесіне осындай көзқараспен ауыл шаруашылығының технологиялық жаңғыртуды жаңа жоғары өнімді және ресурстарды үнемдейтін техникамен техникалық қайта жарақтандыру атауға болады.

Агроөнеркәсіп кешеніндегі инновациялық жаңғырту бұл көп шығынды қажет ететін салалардың бірі, төмендегі кестеде тұқым шаруашылығын қоса алғанда, дәнді және дәнді-бұршақты дақылдарды өсіруге кеткен шығындар көрсетілген.

Кесте 1.

Инновацияларды жүзеге асыруға арналған шығындар сомасы, млн тг

Аумақтар	2017	2018	2019	
Қазақстан Республикасы	3690,0	10551,0	4036,7	
Ақмола облысы	885,9	889,0	1651,8	
Ақтөбе облысы	65,1	X	-	
Алматы облысы	-	-	-	
БҚО	-	98,7	44,4	
Жамбыл облысы	27,0	-	-	
Қарағанды облысы	155,5	1220,9	602,7	
Қостанай облысы	119,9	575,0	84,3	
Павлодар облысы	341,4	416,5	455,0	
СҚО	1310,7	5293,5	517,5	
Түркістан облысы	-	-	-	
ШҚО	784,4	2057,3	681,0	

Инновацияларды жүзеге асыруға кеткен шығындар Қазақстан Республикасы бойынша 2020 жылы 10900,3 млн тг құрады. 2019 жылмен салыстырғанда 37% артқан. Бұның себебі ретінде дүниежүзінде болып жатқан Covid-19 вирусының зардаптары ретінде түсінуге болады.

СҚО еліміздің астық отаны болғандықтан өңірде модернизациялану дамып келеді және 2020 жылы оған кеткен шығын 4334,7 млн тг құрады. [4]

Дүниежүзінде қалыптасып жатқан климаттың өзгеруі, жер бетіндегі адам санының көбеюі және тағы басқа болып жатқан құбылыстар жердің тозуына әкеліп жатыр. Жер ресурстарын ақылға қонымды етіп басқару адамдарға шынымен де қажетті болып табылады. Оны жүзеге асырудың бір ғана амалы технологиялық жаңғыртуды пайдалану. Ол инновациялық жаңғыртудың көмегімен іске асырылады.

Астық өндірісінің қалыптасу дәрежесі ұлттық экономиканың өзін-өзі қам-тамасыз етуінің, сондай-ақ әр елдің әл-ауқатының басты сипаттамаларының бірі болды. Бір жағынан, бұл стратегиялық сипатқа ие, ол астық өндірісі мемлекеттің назар аударатын құнды нәтижелерінің бірі, ал екінші жағынан, агроөнеркәсіптік кешенді қалыптастырудың негізі болып табылады. Астық-тек қара нан мен жарма ғана емес, сонымен қатар, сиыр еті, құс еті және т.б [5].

Сурет 1. Қазақстан Республикасындағы астық шаруашылығында инновациялық өнімдердің (тауарлар және көрсетілген қызметтер) жалпы көлемі

Ұлттық статистикалық комитеті деректері бойынша Қазақстанда астық шаруашылығының инновациялық өнімдерінің жалпы көлемі 2020 жылы 2054 миллион тг құрады. 2019 жылмен салыстырсақ 21,3% артқанын көруге болады. Бұл суретте барлық инновациялық астықпен айналысатын облыстар көрсетілген. Облыстардың ішінен ең көп, жалпы өнімі 2019 жылы 777,2 млн тг құрайтын инновациялық астық өнімдерін Жамбыл облысы өндірді. БҚО жалпы өнімі 2018 жылы 9 млн құраған. [6]

Астық өндірісіндегі инновациялық процесстердің дамуы өндіріс қажеттіліктерімен, қолда бар материалды-техникалық қорлармен, ғылым мен техниканың, сонымен қатар, тәжірибеге озық өндірісті енгізу мүмкіндігімен анықталады.

Әлбетте, өсімідік шаруашылығының бір гектар ауданынан алынатын өнімділігі салыстырмалы түрде аз болатындықтан, өнім қымбат болады. Алайда, бұл бағыт фермерлер арасында қызығушылық тудырады, себебі экологиялық өнімдерге жоғары сұраныс жоғары бағаны белгілеуге және 1 гектар жерден жақсы пайда алуға мүмкіндік береді. Бұл ретте өсімдік шаруашылығындағы дәлдік егіншілік пен экологиялық технологиялар бір-біріне балама болып табылмайтынын, керісінше бірін-бірі толықтырып, бір өндіріс циклы шеңберінде тең дәрежеде пайдалануы мүмкін екенін атап өту маңызды.

Дамыған елдердің агроөнеркәсіптік өндірісінде тауар өндірушілердің сөздігінде негізгі сөзі «технология» болып табылады. [7]

Жоғары технологиялық және урбанизацияланған әлемде өмір сүретін жаңа заманның адамдары экология мен дұрыс тамақтану мәселелеріне қатты көңіл бөле бастады. Бұл жағдай барлық жерде экологиялық таза азық түлікке деген сұраныстың көтерілуіне алып келді. Адамдардың осыған деген түсініктері өртүрлі, сондықтан бұған нақты жауап беру қиын. Шындыққа қарсы күнә жасамай, экологиялық таза тамақ деп айтуға болатын жалғыз нәрсе ол тыңайтқыштарды, химиялық заттарды және ГМО-ны аз немесе мүлдем қолданбау арқылы өсіруді түсіндіреді.

Сурет 2. ҚР жаңа технологиялар мен техника объектілерін пайдаланған ұйымдар саны

Қазақстанда инновациялық және технологиялық белсенділік өте төмен болғанына қарамастан, ол бірқатар дақылдардың әлемдік өндірісінің едәуір бөлігін алады (бидай 14,8 %). Ұлттық статистика мәліметтері көрсеткендей, ҚР жаңа технологиялар мен техника объектілерін пайдаланған ұйымдар саны 2017 жылы 21 құраса, 2020 жылы бұл көрсеткіш екі есе баяулаған. Астық шаруашылығында қолданылатын жаңа технологиялар мен техника объектілерін пайдаланған ұйым саны тек 12 құраған. [9]

Шетелдік ең озық технологияларды ауыл шаруашылығына тарту ұлттық ішкі жалпы өнімдегі ғылымды қажетсінетін ауыл шаруашылығы өнімін молайтуға ықпал етеді, аграрлық өнеркәсіп кешеніндегі модернизацияның тиімді құралдарының бірі және саланың техникалық-технологиялық тұрғыда артта қалушылығынан құтқаратын маңызды шара болып табылады. Қазақстанның аграрлық секторы инновациялар енгізу үшін экспорттық мүмкіндіктер мен жоғары потенциалға ие. Сондықтан еліміз ауыл шаруашылығының инновациялық және экономикалық дамуына аса көңіл бөлу қажет. Қазіргі уақытта Қазақстан өндірісті техникалық тұрғыда қайта жарақтандыруға арналған қолайлы жағдай жасауда, ауыл шаруашылығына технологиялар мен инвестициялар тарту үшін лизинг схемаларын, жеңілдіктер мен преференцияларды іске асыру қажет.

Заманауи агротехнологиялар ауыспалы егістер, топырақты өңдеу, тыңайтқыштар мен өсімдіктерді қорғау жүйелері арқылы агроландшафтты басқарудың бірыңғай жүйесіне қосылған. Осылайша, егіншіліктің бейімделгіш-ландшафтық жүйелерінің ажырамас бөлігі болып саналады. Бұл жағдайда агротехнологиядың жекеше ерекшеліктері бар. Ең алдымен олар сорттың түрленуімен, оның өнімділігі мен өнім сапасы, ауруларға, зиянкестерге, құрғақшылыққа қарсы тұруға төзімділігімен анықталады. Өз кезегінде, сорттың жеке түрі: мақсатына, қарқындылығына және басқа параметрлерге сәйкес өндіріс процесін басқарудың белгілі бір жүйесі және агроценоздың құрылымдық моделіне сәйкес келеді [9].

Инновациялық агротехнологиялардың классификациясы(Автормен жасалған)

Ауыл шаруашылығындағы ресурс үнемдейтін технологиялар материалдық-техникалық, еңбек, қаржы, табиғи және басқа ресурстарды негізінен өндірісті қарқындату және шығындарды азайту негізінде өзіндік құнын төмендету және жоғары сапалы өнім алу мақсатында пайдалануға үнемді мүмкіндік береді.

Түрлі талдауларға сәйкес, қоғамда ресурс үнемдейтін технологияларды пайдалануды ілгерілету отынды жағу салдарынан атмосфераға көміртектің шашырауын 16% - ға азайтуға мүмкіндік береді.

Осылайша, астықтың жоғары және тұрақты өнімділігі, өнімнің жоғары тұтынушылық сапасы бар табиғи ресурстарды оңтайлы және экологиялық қауіпсіз пайдалануды қамтамасыз ететін астық өндірісінің тиімді агротехнологияларын әзірлеу астық шаруашылығын дамытудың басты факторларының бірі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Исабеков Б.Н. Мухамбетова Л.Қ. (2017), Инновация және кәсіпкерлік оқулық, Астана 118 б
2. Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы №958 Жарлығымен бекітілген.
3. Экономический словарь /Под редакцией А.Н.Азрияцана.- М: Институт новой экономики, 2007.
4. Қр статистикалық комитеті сайтында қолжетімді
<https://taldau.stat.gov.kz/kk/ConstructorWizard/PivotGridPageWizard>
5. Интернационал Қазақстана. (2021). ЗЕРНОВОЕ ПРОИЗВОДСТВО КАЗАХСТАНА. [онлайн] Доступно по адресу: <<https://international.kz/644-zernovoe-proizvodstvo-kazahstana.html>>.
6. 1 сурет 2021 ж. [сурет] Қолжетімді: <https://stat.gov.kz/>
7. Горпинченко К.Н., Луценко Е.В. Г (2013) Прогнозирование и принятие решений по выбору агротехнологий в зерновом производстве с применением методов искусственного интеллекта

(на примере СК-анализа). Монография. –КубГАУ, Кубанский государственный аграрный университет, ,© ФГБОУ ВПО Краснодар

8. 2 сурет 2021ж. [сурет] Қолжетімді: <https://stat.gov.kz/>

9. Нецадим Н. Н. (2019), Технология аграрного производства: методические рекомендации , КубГАУ, Н. Н. Нецадим, Г. Ф. Петрик, Краснодар